

ARAP ŞİİRİNDE RUMİYYAT

*M. Faruk TOPRAK**

ABSTRACT

Rûmiyyât are those poems which had been composed in *Anatolia* or *Bilâdu'r-Rûm*, just as called by the Arabs/ *Ebû Firâs el-Hamdânî* (d./357/968), from Hamdanid dynasty which ruled a part of northern region of Syria\ had been fallen captive to the Byzantine in a war and prisoned in Constantinople (İstanbul), During his captivity, he composed some poems and called them *Rûmiyyât* that make up an important part of his diwan. In *Rûmiyyât* he narrates his sorrow in prison and remembers his happy and prosperous days in Menbic, Syria. He addresses also to his relatives in Syria, especially *Seyfu'd-Devle*- his cousin and hamdanid prince of Haleb (Aleppo), to pay tribute in order to save him. But his sorrow and despair increase when his relatives neglect paying. Therefore he rebukes them sometimes.

Mencek el-Yûsufî (d. 1080/1669), son of a noble family in Syria. had followed Ebu Firas's style in composing *Rûmiyyât*. After losing his richness. he had travelled to Anatolia (or Anadolu) during the Ottoman Empire (to gain money/ But he couldn't find in Anadolu what he was expecting/ He wrote some poems and called them *Rûmiyyât*, like *Ebû Firâs* had done, and expressed in these poems his unfortune and agony/ Meanwhile, he admittes that his travel was an adventure and it is better to turn home and to hope only from God.

Araplar, *Bilâdu'r-Rûm* adını verdikleri Bizans ülkesiyle Cahiliye Devrinden beri ilişki içindeydiler. Suriyeide hüküm süren *Gassaniler*, Bizans İmparatorluğunun denetim ve gözetimi altında olan bir devlet veya emirlikti. Irakita hüküm süren *Hireliler* ise Sasaniilere bağlı olmakla birlikte Bizans ile dostane ilişkiler içinde bulunmuşlardır. Hire hükümdarlarının katipliğini yapan şair Adiy b. Zeyd (ö. ~ 590), Sasani hükümdarlarından Hürmüziün emri üzerine bazı hediyelerle Bizans İmparatoruina elçi olarak gönderilmiştir.¹

* Doç. Dr., A.Ü. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

¹ el-İsfehânî. *el-Eğânî*, Beyrut 1407/1986, c. II, s. 94

Muallaka şairlerinden Antarainın (ö. ~ 600) bir fahriyesinde yer alan şu beyitinden, Arapların zaman zaman Bizanslılarla savaştıkları anlaşılmaktadır:

سَلُّوا عَنَّا دِيَارَ الشَّامِ طُرًّا وَ فُرْسَانَ الْمُلُوكِ الْقَيْصَرِيَّةَ²

Bizi bütün Suriyeiden ve Bizans hükümdarlarının savaşçılarından sorun.

Bizans ülkesi, Cahiliye Devrinden beri Arapların zaman zaman sığındığı, yardım istediği ya da belirli amaçlarla seyahat ettiği bir yerdi. Ünlü muallaka şairi İmruiuil-Kays (ö. ~ 545), Beni Esed tarafından öldürülen babasının öcünü almak için giriştiği mücadeleler sırasında yardım istemek üzere Bizansia gitmiş ve bir müddet imparatorun yanında kalmıştır³. Kendisi, Cahiliye şairlerinden olan çağdaşı Amr b. Kamiia (ö. ~ 540) ile Bizansia birlikte yaptıkları bu yolculukları sırasında söylediği şiirinde şöyle der:

بَكِّي صَاحِبِي لَمَّا رَأَى الذُّرْبَ دُونَهُ وَ أَيَقْنَ أَنَا لِأَحِقَانَ بِقَيْصَرًا
فَقُلْتُ لَهُ لَا تَبْكُ عَيْنُكَ إِنَّمَا نَحَاوِلُ مُلْكًا أَوْ نَمُوتُ فَنَعْتَدِرًا⁴

Arkadaşım, geçidin geride kaldığını görüp imparatora ulaşmakta olduğumuzu anlayınca ağladı.

Ona dedim ki: Ağlama! Biz sadece bir saltanat mücadelesi veriyoruz. (Bunu başaramazsak) ölürüz ve mazur sayılırız.

Rivayetlere göre İmruiuil-Kays Bizans imparatorunun kızına aşık olmuş, buna kızan imparator da ona sihirli bir elbise hediye etmiştir. Bu elbiseyi giyerek yola çıkan şair, zehirin vücudunda açtığı yaralar sonucu hastalanmış ve Ankara yakınlarında ölmüştür. *Asib* (عَسِيب) adlı bir dağın eteğinde son nefesini

2 Antara b. Şeddâd, *Dîvân*, Beyrut ts., s. 119

3 Adigeçen yolculuk, muhtemelen Jüstinyen I döneminde gerçekleşmiştir. Bkz. ez-Zirikî, *el-Amin*, c.II, s. 11-12.

4 eş-Şantamarî, *Eş'âr şu'arâ' es-sitte el-câhiliyyîn*, + Beyrut 1402/1982, s. 67

veren şair, aynı yerde kimsesiz bir kadına ait bir mezarın bulunduğunu görünce duyulanmış ve ölmeden önce şu şiiri okumuştur:

أَجَارَتْنَا إِنْ الْمَزَارَ قَرِيبُ وَ إِنِّي مَقِيمٌ مَا أَقَامَ عَسِيبُ
أَجَارَتْنَا إِنْ أَعْرَبَانِ هَا هُنَا وَ كُلُّ غَرِيبٍ لِلْغَرِيبِ نَسِيبُ⁵

Ey komşumuz, ziyaret yakındır (pek yakında mezar komşun olacağım). Asib Dağı durduğu sürece ben de burada kalacağım.

Ey komşumuz, ikimiz de burada garibiz. Bütün garipler birbirinin akrabasıdır.

وَلَوْ أَنِّي هَلَكْتُ بِأَرْضِ قَوْمِي لَقُلْتُ الْمَوْتُ حَقٌّ لَا خُلُودًا
وَلَكِنِّي هَلَكْتُ بِأَرْضِ قَوْمٍ سَجِيقًا مِنْ دِيَارِكُمْ بَعِيدًا⁶

Eğer kendi topraklarımda ölseydim, derdim ki ölüm haktır ve ebediyen yaşamak yoktur.

Ama ben sizden çok uzakta başka bir milletin topraklarında can veriyorum.

Güney Arabistandaki Himyeri hükümdarlarından Seyf b. Zî Yezen de ülkesini istila eden Habeş ordusundan kurtulmak için Bizansitan yardım istemiş; ancak buradan arzuladığı desteği alamayınca Sasanilere yönelmiştir. Ebuis-Salt b. es-Sakafî, -bir rivayete göre de Umeyye b. Ebi'is-Salt- Seyf in bu çabalarını bir şiirinde şöyle anlatır:

⁵ İbn Kuteybe, *eş-Şîr ve's-şu'arâ'*, Beyrut, 1412/1991, s. 63.

⁶ el-YaCkûbî, *Târih*, Beyrut ts., c.I, s. 220

يَمِّمَ قَيْصَرَ لَمَّا حَانَ رِحْلَتُهُ فَلَمْ يَجِدْ عِنْدَهُ بَعْضَ الَّذِي سَأَلَ
 ثُمَّ انْتَبَى نَحْوَ كِسْرَى بَعْدَ عَاشِرَةِ مِنَ السَّيِّئِ يُهَيِّنُ النَّفْسَ وَالْمَالَا⁷

Yolculuk vakti gelince imparatora gitti, ama onun yanında istediği bazı şeyleri bulamadı.

On yıl sonra, kendisini de servetini alçaltarak Kisraiya yöneldi.

İslamın yayıldığı ilk dönem ile bunu izleyen Emevi ve Abbasi devirlerinde de müslüman Arapların Bizanslılarla olan ilişkileri devam etmiş, hatta artmıştır. İki taraf, bazen savaşmışlar, bazen de barışıp dostça ilişkiler içinde bulunmuşlardır. İslami dönemde ilk sıcak savaş 8/629 yılında Muiteide meydana gelmiştir. Burada, Bizans, Gassani ve diğer milletlerden gelen askerlerden oluşan güçlü bir ordu karşısında tutunamayan İslam ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Daha güçlü ve organize bir İslam ordusu, 13/634 yılında Halid b. Velid komutasında Yermuk Savaşında Bizanslıları hezimete uğratmıştır. Bu savaş, Suriyedeki Bizans egemenliğine ağır bir darbe indirmekle kalmamış, aynı zamanda müslüman Araplara Anadolu'nun kapılarını açmış ve böylece doğudaki Sasanilerden sonra Bizans için bu kez de güneyden gelen bir tehdit ve saldırı dönemi başlamıştır.

Bu gelişmelere rağmen bazı Araplar için Bizans ülkesi, eskiden olduğu gibi sığınılacak bir yer olma özelliğini korumuştur. Meselâ, Emevilerin Hicaz valilerinden es-Salt b. Vâbisa, şarap içtiği için Halife Ömer b. Abdülaziz tarafından cezalandırılmış, kendisi de bunu hazmedemeyip Bizansia kaçmış ve zamanla hıristiyanlaşmıştı.⁸ Yine o dönem şairlerinden el-°Udeyl el-°İcli (ö. ~ 100/718) de hicvettiği Emevi valilerinden el-Haccac b. Yusufiun gazabından korkup kaçmış ve Bizansia sığınmıştı.⁹

Emevi Devrinde Bizanslılarla kurulan dostluk ilişkileri çerçevesinde, Abdulmelik b. Mervan ve Ömer b. Abdülaziz dönemlerinde Konstantiniyyeye

⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, Beyrut, 1985, c.I s. 65

⁸ el-İsfehânî, *a.g.e.*, c. VI, s. 125

⁹ İbn Kuteybe. *a.g.e.*, s. 268

(Konstantinopolis, İstanbul) elçiler gönderilmiştir.¹⁰ Bu dönem şarkıcılarından İbn Muhriz (ö. ~ 140/757) ve İbn Miscah (ö. ~ 85/704), Suriye'ye gidip Bizans müziğini yakından inceleyip beste ve nağmelerini öğrenmişlerdir.¹¹ Bu da Bizans kültürünün Suriye'de tamamen yok olmadığını göstermektedir.

Emevi Devrinden itibaren Bizansın başkenti Konstantiniyyeye akınlar düzenleyerek burayı fethetmek isteyen ancak bunu başaramayan Araplar, bu uğurdaki çabalarını Abbasi Devrinde de sürdürmüşlerdir. Halife el-Mehdi, 165/781 yılında oğlu Harun (=er-Reşid) komutasında bir orduyu Konstantiniyyeye göndermiştir. Bizanslılarla girdiği çatışmalarda onlara ağır kayıplar verdiren Harun, yıllık bin dinar cizye ödenmesi koşuluyla kuşatmayı kaldırıp onlarla barış imzalamıştır. Şair Mervân b. Ebi Hafsa (ö. 182/798), Harun'u övdüğü bir şiirinde onun bu hareketi hakkında şöyle der:

أَطَلَّتْ بِقُسْطَنْطِينِيَّةِ الرُّومِ مُسْنِدًا إِلَيْهَا الْقَنَا حَتَّى اكْتَسَى الدَّلَّ سَوْرَهَا
 وَمَا رُفَّتْهَا حَتَّى اتَّكَ مَلُوكُهَا بِجَزِيرَتِهَا وَالْحَرْبُ تَغْلَى قُدُورَهَا¹²

*Bizanslın Konstantiniyyesini kuşatıp
 mızrakları ona öyle bir dayadın ki
 sonunda surları zillet elbisesine büründü.*

*Sen onu (fethetmek) isteyince,
 hükümdarları, savaş kazanlarının
 kaynadığı bir sırada sana onun cizyesini
 getirdiler.*

Harun er-Reşidiin oğullarından el-Muitasım da halifelîği döneminde, 223/838 yılında Ammuriye (Amorion)¹³ kalesini fethederek Konstantiniyye'ye yürümüş;

¹⁰ el-MesCûdî, *Murûcu'z-zeheb*, Beyrut, 1408/1988, c. III, s. 124.195

¹¹ el-İsfehânî, *a.g.e.*, c.I, s. 363; c.III, s. 273

¹² İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut, 1413/1993, c. X, s. 156-57.

¹³ Afyon'un Emirdağ ilçesi ve civarının o dönemdeki adıdır.

ancak Bağdat'ta kardeşi el-Emin'in oğlu el-Abbasia biat edildiği haberini alınca seferini yarıda kesip Bağdat'a dönmüştür.¹⁴

Zaman geçip de Bizans'la gerek savaş ve gerekse barış dönemlerinde ilişkiler arttıkça müslüman tarihçiler ve coğrafyacılar da Bizans'ı daha yakından tanımaya başladılar. Yakut (ö. 626/1228-9), ünlü eseri *Mu'cemuil-buldân*'da Bizans ülkesini tanıtırken, onun sınırları, kaç eyaletten oluştuğu, valilerinin eyaletlere göre farklı unvanlar almaları vs. konularında azımsanmayacak bilgiler vermektedir.¹⁵ Diğer bazı müslüman tarihçiler de Bizans ve Roma hükümdarlarının adları, eski dinleri, hıristiyanlığı seçmeleri, müzik aletleri, ay adları vs. hakkında yeterli bilgiler sunmuşlardır.¹⁶

Tarihçi el-Mes'ûdî (ö. 345/956-7), Roma ve Bizanslıların, Hz. İshak'ın oğlu İsmail'in torunlarından olan el-Asfar'ın soyundan geldiğini kaydeder.¹⁷ Gerçekten de klasik Arap şiiri Cahiliye Devrinden itibaren incelendiğinde, Bizanslılardan zaman zaman *Benu'l-Asfar* (بنو الاصفَر) diye söz edildiği görülür. Adiy b. Zeyd, kadere karşı konulamayacağını ve herkesin fani olduğunu dile getirdiği bir şiirinde şöyle der:

أَيْنَ كِسْرَى، كِسْرَى الْمَلُوكِ أَنْوَشِرُ (م) وَأَنْ، أَمْ أَيْنَ قَبْلَهُ سَابُورُ
وَبَنُو الْأَصْفَرِ الْكِرَامِ مَلُوكِ الرَّؤُومِ (م) وَلَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ مَذْكُورُ¹⁸

*Nerede Kisra, hükümdarların Kisrası Anuşirevan?
Nerede ondan önce yaşamış olan Sabur?*

*Bizans im saygın hükümdarları Benu'l-Asfar (nerede?),
onlardan geriye adı anılan kimse kalmadı.*

Abbasi şairlerinden İran asıllı Ebu Nuvâs (ö. 195/810-1), Farsların bir savaşta Bizanslıları yenişlerinden övgüyle söz ettiği bir şiirinde şöyle der:

¹⁴ el-Mes'ûdî, *a.g.e.*, c.IV, s. 60.

¹⁵ Yâkût, *Mu'cemul-buldân*, c. III, s. 98 vd.

¹⁶ Bkz. el-Mes'ûdî, *a.g.e.*, c.I, s. 308-338, c. IV, s. 221; el-Ya'kûbî, *Târih*, c. I, s. 146-157

¹⁷ el-Mes'ûdî, *Mumcu z-zehab*, c. I, s. 308.

¹⁸ el-İsfahânî, *a.g.e.*, c.U, s. 131

وَيَوْمَ سَأَيْدُ مَا ضَرَبْنَا بَيْنِي الْأَمْدَ (م) فَرَوِ الْمَوْتُ فِي كَتَائِبِهَا¹⁹

*Ölüm orduların arasında kol gezerken Satid Dağı yakınında
Bizanslıları vurduk.*

el-Eğânii'nin yazarı Ebu'l-Ferec el-İsfehânî (ö. 356/966-7) de, Vezir el-Muhellebiyi (ö. 352/963) Bizans asıllı bir cariyesinden doğan oğlundan dolayı kutladığı bir şiirinde şöyle der:

سَعْدٌ لَوْ قَتِ سَعَادَةٌ جَاءَتْ بِهِ أُمُّ حَصَّانٍ مِنْ بَنَاتِ الْأَصْفَرِ
مُشَجَّحٌ فِي ذِرْوَتِي شَرَفِ النَّرَى بَيْنَ الْمَهْلَبِ فِتْمَاءٌ وَقَيْصَرِ²⁰

*Mutlu bir anda Bizanslı iffetli bir kadının getirdiği bir
uğurdur o.*

*(Doğan çocuk) soyluluğun iki zirvesine gururla yükselmiştir.
Hem Bizans İmparatorunun hem de Muhellebiin
soyundandır.*

Klasik Arap şairleri arasında, bir müddet Rum diyarında (Bizans ya da Anadolu topraklarında) kalan ve burada nazmettikleri şiirlerine Rûmiyyât adını veren iki kişiye rastlamaktayız: *Ebû Firâs el-Hamdânî* ve *Mencek el-Yûsufi*.

Ebû Firâs

Ebu Firas künyesiyle tanınan el-Hâris b. Sa'îd et-Tağlibî, M. X. yüzyılın ikinci yarısında Suriye'nin kuzey bölgelerini hakimiyetleri altında bulunduran Hamdaniler sülalesindedir. 320-357/932-968 yılları arasında yaşayan Ebu Firas, ilk ve en tanınmış

Hamdani Emiri olan Seyfuddevleinin (ö. 356/967) amcası oğlu idi. Divan sahibi bir şair olmasının yanısıra cesur bir savaşçı olan Ebu Firas, Hamdani

¹⁹ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, s. 507

²⁰ es-Se'âlibî, *Yetîmetu'd-dehr*, c.III, s. 109

yönetiminde de söz sahibi olmuş ve Seyfuddevle tarafından kendisine Membic şehri ikta olarak verilmişti.²¹

Ebu Firas, 351/962 yılında Membic'de yapılan bir savaşta Bizanslılara esir düşmüştür. Yaklaşık dört yıl süren esaretinin ilk günlerini Harşene (Harsyanos)'de²², geri kalanını da Konstantiniyye (İstanbul)'de geçiren Ebu Firas, 355/966 yılında Seyfuddevle'nin ödediği fidye karşılığı serbest bırakılmıştır.²³ Ebu Firas'ın yurdundan uzakta esaret içinde geçirdiği yıllarda söylediği ve *Rûmiyyât* adını verdiği şiirleri, divanının önemli bir bölümünü teşkil eder. Kendisi bu şiirlerinde esaretin ve gurbetin acısını dile getirmiş, bazen ümit bazen karamsarlık dolu günlerin duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir. Membic Emiri iken kendisini bir anda Harşene zindanlarında bulan Ebu Firas, hayatında meydana gelen bu ani değişikliği anlattığı bir şiirine şöyle başlar:

إِن زُرْتِ خَرَشَنَةَ أَسِيرًا فَلَقَدْ أَحْطَتَ بِهَا مُغِيرًا
وَلَقَدْ رَأَيْتِ السَّبِيَّ تُجَبُّ سَلْبُ نَحْوَنَا حَوْأً وَ حُورًا²⁴

Harşene'yi esir olarak ziyaret ettiysen de (daha önce) saldırarak kuşatmıştın onu. Esmer ve açık tenli kadınların bize esir olarak getirildiğini görmüştün.

Ebu Firas, esaretle birlikte zilleti ve düşkünlüğü yaşayışını da şöyle dile getirir:

وَمَنْ لَمْ يُوقَ اللَّهَ فَهُوَ مَمْرُوقٌ وَمَنْ لَمْ يُعِزَّ اللَّهُ فَهُوَ ذَلِيلٌ²⁵

*Allah 'in korumadığı kişi parçalanıp dağılır,
Allah in aziz kılmadığı da zelil olur.*

²¹ İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, Beyrut 1968, c.II, s. 58

²² Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesi ve civarının o dönemdeki adıdır.

²³ İbn Hallikân, *a.g.e.*, c.II, s. 58

²⁴ Ebu Firâs, *Dîvân*, Beyrut 1910, s. 88.

²⁵ Aynı eser, s. 35

Halbuki kendisi ikbal günlerinde kabına sığmayan, soyuyla övünen ve başkalarına aşağılayıcı gözle bakan bir kişiliğe sahipti. O günlerde, destan gibi nazmettiği uzun bir fahiyesinde şöyle diyordu:

أَنَا مَبْلُغٌ عَنْ أَحْسَابِ قَوْمِي بِفَضْلِهِ وَ أَفْخَرُ حَتَّى لَا أَرَى مِنْ أَفْخَرِ
لَنَا أَوَّلٌ فِي الْمَكْرُمَاتِ وَآخِرُ وَ بَاطِنٌ مَجْدٍ تَغْلِيبِي وَ ظَاهِرُ
أَنَا الْحَارِثُ الْمُخْتَارُ مِنْ نَسْلِ حَارِثِ إِذَا لَمْ يُسَدِّ فِي الْقَوْمِ إِلَّا الْآخَائِرُ
فَجَدُّي الَّذِي لَمْ الْعَشِيرَةَ جُودُهُ وَ قَدْ طَارَ فِيهَا لِلضَّرْفِ طَائِرٌ²⁶

(Mızraklarla) kavmimin şerefini savunur ve övünürüm: öyleki bana karşı övünecek kimsenin kalmadığını görürüm.

Saygınlığın başı da sonu da bizimdir. Tağlib (kabilesinin) şanının görüneni de görünmeyeni de bizimdir.

Eğer topluluk içinde sadece hayırlı kişiler iyilik yapacaksa, işte ben, Harisiin neslinden seçilmiş el-Haris.

Dedem, ayrılık rüzgarlarının estiği bir sırada cömertliğiyle aşireti bir araya getiren kişidir.

Ebu Firas'ın esaret süresince söylemiş olduğu şiirlerin çoğunda yakınlarına sesleniş ve yakarış vardır. Bu şiirlerde, yakınlarından fidye ödeyip kendisini kurtarmalarını isteyen Ebu Firas, kendisini en çok üzen şeyin ne olduğunu şöyle dile getirir:

و لَا أَرْتَجِي تَأْخِيرَ يَوْمٍ إِلَى عَدِي وَأَنَا دَيْكُ لَا إِنِّي أَخَافُ مِنَ الرَّدَى
بِأَيْدِي النَّصَارَى الْعُلْفِ مَيْتَةَ أَكْمَدِ²⁷ وَ أَنْفُ مَوْتِ الدَّلِّ فِي دَارِ غُرْبَةٍ

²⁶ Aynı eser, s. 6-7

²⁷ Aynı eser, s. 32

Ölümden korktuğum ya da bugünün yarına ertelenmesini ümit ettiğim için sana seslenmiyorum.

(Ben sadece) gurbette, sünnetsiz hıristiyanların elinde zelil ve mahzun bir şekilde ölmekten çekmiyorum.

Ebu Firas, içinde bulunduğu şartlara rağmen eski gururundan birşey kaybetmemiş ve yakınlarından yardım ve ilgi beklediği şiirlerinde kendisini övmekten geri kalmamıştır. Seyfuddevle'ye hitaben söylediği bir şiirinde şöyle der:

فَإِنْ تَفْتَدُنِي تَفْتَدُوا لِعَلَّكُمْ . فَتَى غَيْرَ مَرْدُودِ اللِّسَانِ وَلَا الْيَدِ
يُطَاعِينَ عَنْ أَحْسَابِكُمْ بِلِسَانِهِ . وَيَضْرِبُ عَنْكُمْ بِالْحُسَامِ الْمُهَنْدِ²⁸

Eğer fıdye verip beni kurtarırsanız, kendi yüceliğiniz için dili ve elinin çabası boşa gitmeyen bir genci kurtarabilirsiniz.

(O genç) diliyle sizin şerefınızı korumak için mücadele ediyor, keskin hint kılıcıyla da sizin için vuruşuyor.

Bir başka şiirinde de şöyle der:

لَمْ يَرِ هَذَا الدَّهْرُ قَبْلِي فَاحْضَاءً . وَلَمْ يَظْفِرِ الْحُسَادُ قَبْلِي بِمَا جَدِ²⁹

Bu felek, benden önce erdemli kimse görmedi.

Kıskaç kişiler de benden önce soylu birine rastlamadılar.

Maruz kaldığı muamelelerden şikayet ettiği bir şiirinde, övünmenin en abartılı örneklerinden bir beyit sunar:

و كَيْفَ يَنْتَصِفُ الْأَعْدَاءُ مِنْ رَجُلٍ . الْعِزُّ أَوْلُهُ وَالْمَجْدُ آخِرُهُ³⁰

²⁸ Aynı eser, s. 33.

²⁹ Ebû Firâs, *Dîvân*, s. 101

³⁰ Ebu Firâs, *Divân*, s. 52

Düşmanlar nasıl olur da (benim gibi) başı izzet, sonu da şan ve şeref olan birisinden intikam alırlar?

Ebu Firasım esarettayken söylediği fahriyelerinde, kendisinden boşalan yerin doldurulamayacağı açık ya da dolaylı yoldan dile getirilmiştir. Seyfuddevleiyeye gönderdiği bir şiirinde şöyle der:

إِنِّي أَغَارُ عَلَى مَكَانِي أَنْ أَرَى فِيهِ رِجَالًا لَا تَسُدُّ مَكَانِي³¹

Mevkiimi kısıkanıyorum, çünkü orada benim yerimi doldurmayacak adamların olduğunu görüyorum.

Kendisinden sonra cömertlik ve cengâverliğin kalmadığını da şöyle ima eder:

فَقَدَّ الضُّيُوفُ مَكَانَهُ وَبَكَتْهُ ابْنَاءُ السَّبِيلِ
وَتَعَطَّلَتْ سُمُرُ الرِّمَاءِ ح وَ أَعْمِدَتِ بَيْنَ النُّصُولِ³²

*Misafirler onu kaybetti, (kimsesiz) yolcular da ona ağladı.
Keskin mızraklar da âtil kalıp diğer mızraklar arasında gömüldü kaldı.*

Ebu Firas'ın bu sözleri, kendisi gibi saltanattan esarete düşen Endülüslü el-Mu'temid b. Abbad'ı (ö. 489/1095) hatırlatmaktadır. Bir zamanlar Hireide hüküm süren Lahmilerin soyundan gelen ve Mulûkuit-Tavâiif devrinde İşbiliyye (Sevilla) şehri hükümdarı olan el-Mu'temid'in saltanatına Kuzey Afrikaida hüküm süren Murabıtlar son vermişti. Ailesi ile birlikte Mağrib'in Ağmat şehrinde zindana kapatılan ve ölünceye kadar burada kalan el-Mu'temid, kendisi, ailesi ve geçmişte kalan saltanat günleri için ağıt yakıp gözyaşı dökmüş; bu arada başta cömertlik ve yardımseverlik olmak üzere meziyetlerini de sayarak kendisini övmüştür. İşte bu şiirlerin birisinde, Ebu Firas gibi, kendisinden sonra kimsesizlerin ve zavallıların sahipsiz kaldığını şöyle dile getirmiştir:

³¹ Aynı eser, s. 98.

³² Aynı eser, s. 36

قُلْ لِمَنْ يَطْمَعُ فِي نَائِلِهِ قَدْ أَزَالَ الْيَأْسُ ذَاكَ الطَّمَعَا
رَاحَ لَا يَمْلِكُ إِلَّا دَعْوَةً جَبَّرَ اللَّهُ الْعُقَاةَ الضُّعِيَا³³

Onun bağış ve iyiliğini arzulayan kişiye de ki: Ümitsizlik bu arzuyu ortadan kaldırdı.

(Cömert kişi) duadan başka birşeye sahip olmaksızın çekip gitti. Zavallı yoksulları Allah doyursun.

Ebu Firas, esaret süresince başta amcası oğlu Seyfuddevle olmak üzere birçok dostuna ve tanıdığına şiirlerini mesaj olarak göndermiş ve bazen sitem, bazen de yakarış dolu sözlerle onlardan kendisini kurtarmalarını istemiştir. Mansûr ve Dâfi adlı iki hizmetçisine gönderdiği bir şiirinde, onları harekete geçirmek için şöyle der:

كُنْتُ مَوْلَاكُمْ وَمَا كُنْتُ إِلَّا وَالِدًا مُخِينًا وَعَمًّا شَفِيقًا
فَاذْكُرَانِي وَكَيْفَ لَا تَذْكُرَانِي كَلَّمَا اسْتَحْوَذَ الصَّدِيقُ الصَّدِيقَا
بِتُّ أَبْكِكُمْ وَأَنْ عَجِيبًا أَنْ يَبِيتَ الْأَسِيرُ يَبْكِي الطَّلِيقَا³⁴

İkinizin de efendisiydim. İyilik yapan bir baba ve şefkatli bir amcadan başka birşey değildim.

Beni hatırlayın. Dostu dostun muhabbeti kaplarken nasıl olur da beni hatırlamazsınız?

İkinize de ağlar oldum. Esirin, serbest ve özgür olan kişiye ağlaması şaşılacak şeydir.

Yeğenleri Ebu'l-Mekârim ve Ebuil-Meiâli'ye gönderdiği şiirinde de onları hareketegeçirmek için överken kendisini de övmekten geri kalmaz:

³³ el-Merrâkeşi, *el-Mu'cib*, Leiden 1881, s. 102.

³⁴ Ebû Firâs, *Divan*, s. 37.

يا سَيِّدِي اِراَكِما لا تَذَكِّرانِ اِحاَكِما
 اَوْجَدْتُما بَدَلًا بِه يَفْرِي نُحُورَ عِدَاكِما
 ما كانَ بِالْفِعْلِ الجَمِيهِ لِمِ بَمِثْلِهِ اَوْلَاكِما
 فَخُذًا فِدايَ جَعَلْتُ مِنْ رَبِّبِ الزَّمانِ فِداكِما³⁵

Efendiler! Görüyorum ki ikiniz de kardeşinizi hatırlamıyorsunuz.

Düşmanlarınızın boynunu ondan daha iyi vuracak birisini mi buldunuz?

Böylesi hayırlı bir işi yapmaya sizden daha lâyük değildir.

Zamanın felaketlerine karşı canım size feda olsun, fidyemi verin (ve beni kurtarın).

Zaman geçip de yakınlarından beklediği ilgiyi görmeyen Ebu Firas, sitemini şöyle dile getirir:

هو بِالرُّومِ مَقِيمٌ و لَه بِالشَّامِ قَلْبٌ
 مُسْتَجِدًّا لَمْ يُصَادِفْ عِوَضًا عَمَّنْ يُحِبُّ³⁶

Kendisi Bizans 'ta oturuyor, gönlü ise Suriye 'de.

Israrla (yardım) beklediği halde sevdiklerinden bir karşılık görmüyor.

Esaretinin ikinci yılında ümitsizliğe kapılan Ebu Firas, sitemin şiddetini arttırmış; hatta yakınları hakkında adeta hicvedici bir dil kullanmıştır:

³⁵ Aynı eser, s. 88

³⁶ Aynı eser, s. 47

أَقَمْتُ بِأَرْضِ الرُّومِ عَامَيْنِ لَا أَرَى
 إِذَا خِيفْتُ مِنْ إِخْوَالِي الرُّومِ خُطَّةً
 مِنْ النَّاسِ عَمَزُونًا وَلَا مُتَصَنِّعًا
 تَخَوَّفْتُ مِنْ أَعْمَامِي الْغُرَبِ أَرِيحًا
 وَإِنْ أَوْجَعْتَنِي مِنْ أَعَادِي شِيمَةً
 لَقَيْتُ مِنَ الْإِحْبَابِ أَدْمَى وَأَوْجَعًا³⁷

Bizans diyarında iki yıl kaldım, kimsenin (benim için) ne üzüldüğünü ne de yapmacık da olsa birşeyler yaptığını gördüm.

Bizanslı dayılarımdan bir kez korkmuşsam, Arap amcalarımdan çok daha fazla korkmuşumdur.

Beni düşmanlarımla bir davranışı incitmişse, dostlarımdan daha acıklı ve daha kanlı (davranışı) görmüşümdür.

Ebu Firas'ı en çok üzen şey, Bizanslıların kendi esirleri için Araplara gerekli fidyeyi ödemeleri ve hatta aracı olması için bazen Ebu Firas'a başvurmaları; buna karşılık Arapların kendi esirleri için aynı çabayı göstermemeleriydi. Bunu şiirinde şöyle dile getirir:

فَلَا كَانَ كَلْبُ الرُّومِ أَرَأْفَ مِنْكُمْ
 وَلَا يَلْغُ الْأَعْدَاءُ أَنْ يَتَّاهَضُوا
 وَأَرْغَبَ فِي كَسْبِ النَّعَاءِ الْمُخَلَّدِ
 وَتَقَعَدَ عَنْ هَذَا الْعُلَاءِ الْمُسْتَيْدِ
 وَأَضْحَكُوا عَلَى أَسْرَاهُمْ لِي غَوْدًا
 وَأَنْتُمْ عَلَى أَسْرَاكُمْ غَيْرُ غَوْدٍ³⁸

(Keşke) Bizans'ın köpeği sizden daha merhametli ve ebedi övgüyü kazanmaya sizden daha istekli olmasaydı.

Sen bu yücelikten uzak dururken düşmanlar (esirlerini kurtarma) gayreti içinde olmasaydılar.

³⁷ Aynı eser, s. 43

³⁸ Ebu Firas, Divan, s. 32

Onlar esirleri için bana başvururlarken siz esirleriniz için (birilerine) başvurmayacak mısınız?

Yakınlarına ve dostlarına olan güvenini yitiren Ebu Firas'ın şu beyiti, onun gerçek dostlar hakkında vardığı yeni kanaatini ve düşüncesini anlatmaya yeter:

و ما أَخُوكَ الَّذِي يَدْنُو بِهِ نَسَبٌ لَكِنْ أَخُوكَ الَّذِي تَصْفُو صَمَائِرَهُ 39

*Kardeşin, seninle akrabalığı olan kişi değildir.
Kardeşin ancak duyguları ve vicdanı saf ve temiz olan kişidir.*

Denilebilir ki, esaret dönemi Ebu Firas'ın hayatının olgunluk dönemidir. İktidar günlerinde gördüğü ilgi ve saygıdan şimdi yoksun kalan, yanında görmeye alıştığı dostlarını şimdi çevresinde göremeyen Ebu Firas'ın düşünceleri ve dünyaya bakışı değişmiştir. Bir şiirinde şöyle der:

أَشَدُّ عَدُوِّكَ الَّذِي لَا تَحَارِبُ وَ خَيْرُ خَلِيلِكَ الَّذِي لَا تَنَاسِبُ
لَقَدْ زِدْتُ بِالْأَيَّامِ وَالنَّاسِ حَيْبَةً وَ جَرَّبْتُ حَتَّى هَدَيْتَنِي التَّجَارِبُ 40

*Düşmanlarının en kötüsü, savaşmadığın düşmanıdır.
Dostlarının en iyisi de akraba olmadıdır.*

(Gelip geçen) günler ve (karşılaştığım) insanlar sayesinde tecrübem arttı. (İnsanları) tecrübe ettim, tecrübelerim beni olgunlaştırdı.

Bir zamanlar zaferden zafere koşan ve dilinden hamasi beyitler dökülen Ebu Firas, şimdi günlerin kazandırdığı bazı tecrübelerle farklı temalara değinmektedir ki, bunların da çoğu insan karakteri etrafında yoğunlaşmaktadır. *Düşenin dostu olmaz* misali zor günlerde yardıma koşacak dostlarının kalmamasından yakınmaktadır:

³⁹ Aynı eser, s. 53.

⁴⁰ Aynı eser, s. 126

بِمَنْ يَتَّقُ الْإِنْسَانَ فِيمَا يُنُوبُهُ وَمِنْ أَيْنَ لِلْمَرْءِ الْكَرِيمِ صَحَابٌ
وَقَدْ صَارَ هَذَا النَّاسُ إِلَّا أَقْلَهُمْ ذُنَابًا عَلَى أَجْسَادِهِمْ تِيَابٌ⁴¹

*İnsan, başına bir felaket geldiğinde kime güvensin artık?
Saygın insanların dostu mu kaldı?*

*Bu insanların çoğu, elbiselere bürünmüş birer kurt
oluverdiler.*

Ebu Firas'ın amcası oğlu ve Hamdani Emiri Seyfuddevle, bu kınamalardan müstesna tutulmuştur. Ebu Firas, zaman zaman onun ilgisizliğinden ya da haberlerinin kesilmesinden dolayı sitemde bulunmuşsa da diğer yakınlarına yaptığı gibi ağır suçlamalarda bulunmaktan veya hicvetmekten sakınmış; hatta geçmişte kendisine yaptığı iyilikleri hatırlayarak onu övmüştür:

فَإِنْ يَكُ بَطُوءٌ مَرَّةً فَطَالَ مَا تَسْرَعُ نَحْوِي بِالْجَمِيلِ وَأَسْرَعًا
وَإِنْ جَفَّ فِي بَعْضِ الْأُمُورِ فَانِّي لِأَشْكُرُهُ النُّعْمَى الَّتِي كَانَ أَوْدَعَا⁴²

*(Seyfuddevle bana yardımda) bir kez gecikmiş olsa bile,
nice defalar bana iyilik yapmaya koşmuştu.*

*Bazı işlerde girişimde bulunmasa bile bana bahşettiği
nimetlerden dolayı ona şükran borçluyum.*

فَقُلْ مَا شِئْتَ فَلِي لِسَانٌ مَلِيٌّ بِالنِّسَاءِ عَلَيْكَ رَطْبٌ
فَقَابِلْنِي بِإِنصَافٍ وَظُلْمٍ تَجِدْنِي فِي الْجَمِيعِ كَمَا تُحِبُّ⁴³

⁴¹ Aynı eser, s. 39

⁴² Aynı eser, s. 44

⁴³ Aynı eser, s. 50

Benim hakkımda dilediğini söyle. Sana karşı (sadece) yumuşak ve övgü dolu bir dilim olacaktır.

*Bana ister iyi davran, ister kötülük et.
Her halükârda beni nasıl istersen öyle bulursun.*

أَسَيْفَ الْهُدَى وَقَرِيحَ الْعَرَبِ إِيَّامَ الْجَفَاءِ وَفِيهِمَ الْغَضَبُ ؟
وَمَا بَالُ كُتُبِكَ قَدْ أَصْبَحَتْ تَنْكُبُنِي مَعَ هَذِي النُّكْبِ ؟
وَأَنْتَ الْخَلِيمُ وَأَنْتَ الْكَرِيمُ وَأَنْتَ الْعَطُوفُ وَأَنْتَ الْحَرْبُ⁴⁴

*Ey hidayetin kılıcı ve Arapların efendisi!
Ne zamana kadar bu dargınlık, neden bu öfke?*

*Ne oldu da mektupların bu felaket anında benden
uzak kalmaya başladı?*

*Sen olgun ve ağırbaşlısın, saygın insansın.
Sen, hem merhamet edip bağışlayan hem de korkmadan
savaşan kişisin.*

Ebu Firas, acı tecrübelerle dolu bu olgunluk döneminin sonunda insanlara ümit bağlama yerine Allahia tevekkül edip kendisini sabırlı olmaya zorlamıştır. Kendisi, çile çeken ve teselliye ihtiyacı olan biri olmasına rağmen kendisi için üzülenleri teselliye ve sabra davet eden Ebu Firas'ın bu üslubu, mersiyelerin sabır bölümündeki üslubun altında kalmayacak derecede başarılı ve güzeldir. Zindandayken hastalanan Ebu Firas, kızının bu hastalığı duyup üzülmeye üzerine ona gönderdiği şiirde şöyle der:

بُنَيْتِي لَا تَجْزَعِي كُلُّ الْأَنَامِ إِلَى الذَّهَابِ
بُنَيْتِي صَبْرًا جَمِيلًا سَلَا لِلْجَلِيلِ مِنَ الْمَصَابِ⁴⁵

⁴⁴ Ebû Firâs, *Divân*, s. 47..

⁴⁵ Aynı eser, s. 77

*Üzülme kızım, bütün yaratıklar yok olacak.
Büyük felaketlere güzelce sabır göster kızım.*

Annesine gönderdiği bir şiirde de şöyle der:

يَا أُمَّنَا لَا تَيْأَسِي اللَّهُ الْطَّافُ خَفِيَّةٌ
كَمْ حَادِثٍ عَمَّا جَلَا هُوَ وَكَمْ كَفَانًا مِنْ بَلِيَّةٍ
أَوْصِيكَ بِالصَّبْرِ الْجَمِيمِ لَمْ يَفَانَهُ خَيْرُ الْوَصِيَّةِ 46

Üzülme anneciğim, Allah 'ın (bize bahşettiği) gizli lütufları var.

Allah, nice tehlikeyi bizden defetmiş ve bizleri nice beladan korumuştur.

Sana güzelce sabretmeyi tavsiye ediyorum. Çünkü o en iyi tavsiyedir.

Annesini, sabır ve metanet göstererek sevap kazanmaya çağıran Ebu Firas, onu ikna etmek için geçmişten de güzel bir örnek verir:

فَيَا أُمَّنَا لَا تُحْطِئِ الْأَجْرَ أَنَّهُ عَلَى قَدَرِ الصَّبْرِ الْجَمِيلِ جَزِيلٌ
تَأْسَى، كَفَاكَ اللَّهُ مَا تَحْذَرِينَهُ فَقَدْ غَالَ هَذَا الدَّهْرَ قَبْلَكَ غَوْلٌ
وَكَوْنِي كَمَا كَانَتْ بِأَجْرِكَ صَفِيَّةٌ وَلَمْ يَشْفَ مِنْهَا بِالْبَكَاءِ غَلِيلٌ
وَلَوْ رَدَّ يَوْمًا حَمْرَةَ الْخَيْرِ حُرْنَهَا إِذَا مَا عَلَيْهَا رَنَّةٌ وَغَوِيلٌ 47

Anneciğim, sevabı kaçırma! Gösterilen güzel sabır karşılığında çok sevap verilir.

⁴⁶ Aynı eser, s. 37.

⁴⁷ Ebû Firâs, *Dîvân*, s. 35.

*Metin ol! Allah seni sakındığın şeyden korusun.
Bu dünyayı senden önce başka felaketler yok etti.*

*Safıyye gibi ol ve onun gibi sevap kazan.
Ağlamak onun derdine şifa olmamıştı.*

Eğer onun üzüntüsü, o mükemmel Hamzaiyi geri getirseydi, o zaman inleyip ağlaması gerekirdi.⁴⁸

Ebu Firas'ın bu şiirleri ve diğer mesajlarını nasıl ve kimin aracılığıyla gönderdiğine dair kaynaklarda bilgi verilmemektedir. Muhtemelen güvendiği kişiler aracılığıyla Bizanslılardan gizli olarak göndermiştir. Çünkü bu şiirlerden birinde Arapları, Bizanslıların yapmaya hazırlandıkları askeri bir sefere karşı hazırlıklı olmaları konusunda uyarması dikkat çekicidir:

هَذِي الْجِيُوشُ تَجِيْشُ نَحْوَ بِلَادِكُمْ مِنْ كُلِّ أَرْوَعٍ حَنْبَعِمِ سَرْحَانِ
لَيْسَ يَنْوَنُ فَلَائِنُوا وَتَبَقُّظُوا لَا يَنْهَضُ الْوَانِي لِغَيْرِ الْوَانِي ⁴⁹

Her türlü yırtıcı arslan ve kurttan oluşan bu ordular size doğru akın etmektedir.

*(Bu işte) gevşek değiller. Siz de gevşemeyin, uyanık olun!
Gevşeklik gösteren, gevşek olmayana karşı koyamaz.*

Ebu Firas, daha önce de belirttiğimiz gibi, 355/966 yılında Seyfuddevleinin gerekli fidyeyi ödemesi üzerine esaretten kurtularak yurduna dönmüştür.⁵⁰

Mencek el-Yûsufi

⁴⁸ Peygamberin amcası Hz. Hamza Uhud Savaşı'nda şehit düşünce kızkardeşi Safıyye bint Abdulmuttalib onun için gözyaşı dökerek mersiyeler söylemiş; ancak daha sonra sevaba nail olma arzusuyla sabır ve metanet göstermiştir.

⁴⁹ Ebû Firâs, *a.g.e.*, s. 98

⁵⁰ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. II, s. 58

Mencek b. Muhammed b. Mencek el-Yûsufi (1007-1080/1598-1669), Memlûklular Devrinden beri Suriye'nin Şam, Haleb ve Trablus şehirlerinde üst düzey yöneticilik yapmış Çerkes asıllı aristokrat bir ailenin çocuğuydu. Babasının sağlığında döneminin değerli alimlerinden ders alarak iyi bir eğitimden geçen Mencek, daha sonra edebiyata ilgi duymuştur. Gençlik ve olgunluk dönemini refah içinde yaşayarak ve şiir söyleyerek geçiren Mencek, babasının ölümünden sonra elindeki mülkü ve serveti gerektiği şekilde işletmemiş ve eski maddi gücünden çok şey yitirmiştir. İsrâfı ve eli açıklığı yüzünden zamanla servetinin büyük bir kısmını kaybeden Mencek, başkalarının yardımına muhtaç bir duruma düşmüştür.⁵¹ Bir şiirinde, bu hale gelişini şöyle ifade eder:

نَشَأْتُ بِمَهْدِي رَفِيعَ الدَّرَى وَ حَوْلَى الطَّبَاءِ وَأَسَدُ الشَّرَى
وَالدِّدَى الشُّهُمُ فَخَلُّ الرِّجَالِ وَ جَدِّي الْأَمِيرُ أَمِيرُ الْوَرَى
وَإِنْ يَمَمُ الضَّيْفُ أَحْيَاءَنَا بَدَّلْنَا لَهُ الرُّوحَ دُونَ الْقَرَى
وَ لَكِنْ أَنَاغَ عَلَيْنَا الزَّمَانُ وَ حَانَ عَهْدُؤَا لَنَا وَ الْفَرَى⁵²

*Beşikteyken mevkii yüksek birisi olarak büyüdüm.
Etrafımda ceylanlar (cariyeler) ve arslanlar (muhafızlar)
vardı.*

*Deha sahibi babam, en büyük adamdı.
Emir olan dedem de insanların emiriydi*

*Misafir bizim mahallemize geldiğinde, ona ikramda
bulunmaktan öte canımızı verirdik.*

Ancak felek bizi çökertti ve bize verdiği sözlere ihanet etti.

Mencek, zalim ve acımasız birer yönetici olan atalarının ceremesini şimdi kendilerinin çektiğini dile getirdiği bir şiirinde şöyle der:

⁵¹ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-eser*, Mısır, H. 1284, c.IV, s. 410 vd.

⁵² el-Muhibbî, *a.g.e.*, c.IV, s. 417

أَسَاءَ كِبَارُنَا فِي الدَّهْرِ حَتَّى جَرَى هَذَا الْعِقَابُ عَلَى الصَّغَارِ

لَقَدْ شَرِبَ الْأَوَائِلُ كَأْسَ خَمْرٍ غَدَّتْ مِنْهُ الْأَوَاخِرُ فِي خُمَارِ 53

Büyüklerimiz geçmiş zamanda öyle kötülükler yaptılar ki, ceremesini küçükler çektiler.

Öncekiler bir kadeh şarap içtiler; sarhoşluktan başı ağrıyanlar ise sonrakiler oldu.

Mencek, para kazanıp ailesinin geçimini sağlamak ve içine düştüğü sıkıntıdan kurtulmak amacıyla 1054/1644 yılında Anadolu'ya gitmiştir. Yaklaşık iki yıl bu diyarda kalan Mencek, bu süre zarfında söylediği şiirlerine **Rûmiyyât** adını vermiştir. Duygularını, beklentilerini, çektiği çileyi ve yaşadığı tecrübeleri dile getirdiği bu şiirleri nazmederken Ebu Firasîri Rûmiyyâtından etkilendiği ve onun üslubunu izlediği belirtilir.⁵⁴ Bu şiirlerinden birisinde, gurbet elde yalnız kalışını ve ailesinden ayrı düşüşünü şöyle anlatır:

نَزِيحُ دِيَارٍ لَا أَيْسَ وَلَا صَحْبُ وَ عَابَبُ دَهْرٍ لَيْسَ يُعِينُهُ الْعَتَبُ
مَنَازِلُهُ بِالشَّامِ أَحْضَحَتْ خَلِيَّةَ حَكَّتْ جِسْمُهُ إِذْ سَارَ عَنْ جِسْمِهِ الْقَلْبُ
لَهُ صَبِيَّةٌ عِنْدَ الْعُدَاةِ رَهِيْنَةٌ وَ مَذْمَعُهُمْ مِنْ فَرَطٍ لَهُمْهُمْ صَبُّ
عُرَاةٌ إِذَا نَامُوا تَقَطَّ شَرُّهُمْ فَأَمْنُهُمْ خَوْفٌ وَ سَلْبُهُمْ حَرْبُ 55

Yurdundan uzakta, tanıdığı ve dostu olmayan; feleğe sitem eden ancak bu sitemi kendisine fayda vermeyen birisi.

⁵³ el-Hafâcî, *Reyhânetu'l-elibba*, Mısır, H. 1248, s. 97.

⁵⁴ el-Muhibbî, *a.g.e.*, c. IV, s. 412

⁵⁵ 55 *Aynı eser*, c. IV, s. 412.

Suriyedeki evleri boş ve ıssız kaldı.

Tıpkı kalbinin kendisinden ayrılıp vücudunun boş kalışı gibi.

Düşmanlarının (alacaklılarının) yanında rehin kalan çocukları var.

Gözpınarları, kederlerinin şiddetinden oluk gibi boşalıyor.

Üstlerinde giyecek birşeyleri yok. Uydukları zaman kötülükler uykusundan uyanır.

Onlar için güven ve huzur yerine korku, barış yerine ise savaş vardır.

Mencek için iki yıllık Anadolu seyahati tam bir düş kırıklığı olmuştur. Kendisini buraya davet eden bazı kişilerden umduğu ilgi ve yardımı göremeyen Mencek, İstanbul'a gelerek kendisine bir methiye nazmettiği Osmanlı Sultanı İbrahimiden de beklediği iltifatı görmemiştir.⁵⁶ Boş vaatlere kandığını itiraf ettiği aşağıdaki şiirinde, dost zannettiği kişiler için ince hicivler de vardır:

غُرِرْتُ بِأَقْوَامٍ وَعُودُهُمْ هَبَأُ تَمُرُّ جِهَامًا وَأَسْمُهُمْ سَحْبُ
يَلْبُونَ بِالذُّعْوَى لِطَالِبِ سَيِّبِهِمْ و لو شَاهَدُوا فَلَسَا عَلَى الْآرِضِ لِأَنْكَبُوا
و لم أَرِ مِنْ قَبْلِي غَلِيلاً طَيِّبُهُ سَقِيمٌ اخْتِبَارٍ لَيْسَ يَعْرِفُ مَا الطَّبُّ
يَمُدُّ لَصَيْدِ الْمَدْحِ مِنِّي حِيَالَةً عَلَى الْغَدْرِ مَعْقُودَةٌ بِأَطْرَافِهِ الْكِذْبُ⁵⁷

⁵⁶ Aynı eser, c. IV, s. 41 1

⁵⁷ Aynı eser, c. IV, s. 413

Bazı insanların boş vaatlerine kandım. Onların vaatleri, yağmur yağdırmayan (cömert ve bereketli olmayan) bulutlar gibi geldi geçti.

Kendilerinden bağış bekleyenleri davet edip dururlar. Halbuki kendileri yerde bir kuruş görseler, (kapatmak için) üstüne çullanırlar.

Kendimden önce, doktoru deney hastası olan ve doktorluk nedir bilmeyen hasta görmedim.

Methiyelerimi avlamak için ucuna yalanlar takılmış bir ağı haince fırlatıyor.

Yediyüz yıl kadar önce Ebu Firasın geldiği Rum diyarı ile şimdi Mencek'in bulunduğu Rum diyarı arasında elbette büyük farklar bulunmaktadır. Ebu Firas döneminde Bizanslılar hüküm sürmekteyken şimdi aynı yerde Osmanlı Türkleri hüküm sürmektedir. Ayrıca Ebu Firas bu topraklara esir olarak yani kendi iradesi dışında getirilirken, Mencek, kendi isteğiyle birşeyler kazanmak için gelmişti. Ancak ikisinin de ortak yönü, zor günlerinde dostlarını yanlarında bulamamalarıdır. Ebu Firas gibi Mencek de yaşadığı acı tecrübeleri mısralara dökmüştür. Şartların değişmesi karşısında insanların da değiştiğini ibretle müşahede eden Mencek, görüş ve tecrübelerini şöyle ifade eder:

إِنِّي لَأَنْفُ مِنْ قَوْلِ الْأَعَاجِبِ لِهَوْلِ مَا شَاهَدْتُهُ عَيْنَ تَجْرِبِ
الصَّدَقُ يَسَامُ مِنْهُ سَمْعُ مُخْتَبِرِ حَالُ الزَّمَانِ ، فَمَا شَأْنُ الْأَكَاذِبِ ؟
تَلَاعِبُ الدَّهْرِ بِي طِفْلاً وَبَصْرَتِي بِالْفِكْرِ مَا لَا تَرَاهُ أَعْيُنُ الثَّيْبِ 58

Tecrübe gözüyle bizzat müşahede ettiğim şeylerin dehşetinden acailikleri anlatmaya yanaşamıyorum.

Tecrübe sahibi, doğruyu işitmekten bıkip usanırsa yalan sözleri, dinlemek nasıl olur acaba? Dünyanın hali bu işte.

⁵⁸ Aynı eser, c. IV, s. 413

Felek benimle çocuk gibi oynuyor ve yaşlılık gözünün göremediğini düşünce yoluyla gösteriyor.

Anadoluida ve İstanbulida umduğunu bulamayarak bunalıma giren Mencek, Şam yakınlarındaki Cıllık'da yaşayan dostlarına ve yakınlarına seslenerek yardımlarını ister ve bu arada içinde bulunduğu acınacak durumu da tasvir etmekten geri kalmaz:

أَمَا فِي جَلْقٍ خَلِّ صَدِيقُ يُتَبَّهَةُ الْوِدَادُ قَيْسُفِيْقُ
 يُسَائِلُ عَنْ فَتَى بِالرُّومِ أَضْحَى أَسِيرًا ، دَفَعُ عَيْنَيْهِ طَلِيْقُ
 أَذَابَ الْبَيْنُ مَهْجَتَهُ صُرُوفًا وَ حَمَلَهُ الْهَوَى مَا لَا يُطِيْقُ
 وَحِيدًا مَا لَوْحَدَّيْهِ أَنْيْسُ غَرِيْبًا مَا لِغُرَيْبَتِهِ شَفِيْقُ
 إِذَا مَا رَاحَ يَسْتَسْقِي سَحَابًا أَجَابَتُهُ رُغُودًا أَوْ بُرُوقُ 59

Cıllık'da, karşılıklı sevginin uyandırıp harekete geçireceği candan bir dost yok mu?

Anadoluida esir kalmış, gözyaşları boşalan bir adamı soracak (bir dost yok mu?)

Ayrılığın getirdiği felaketler ruhunu eritmiş; hasret de ona güç yetiremeyeceği şeyi yüklemiştir.

*Yalnızdır ve bu yalnızlığında aşına birisi yoktur.
 Gariptir ve bu garipliğine acıyıp şefkat gösterecek kimse yoktur.*

⁵⁹ Umar Mûsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî* , et-'asru'l-'usmânî, Şam, 1409/1989, s. 199

Bulutları yağmur yağdırmaya çağırdığında (cömertlik ve bereket beklediğinde), ona şimşekler ve gökgürültüleri cevap verir.

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi Mencek, şiirlerinde istiare yoluyla teşbihler yapmaya özen göstermektedir. Soylu ve varlıklı bir sülaleden geldiği için mağrur bir kişiliğe sahip olan Mencek, geçim sıkıntısı yüzünden yollara düşüşünü anlattığı bir şiirine, kendisini arslana benzeterek başlar:

أَسَدٌ تَفَرُّ الْيَوْمَ مِنْ أَشْبَاهِهِ لِيَقْلِبِ الْأَيَّامَ فِي أَحْوَالِهَا⁶⁰

Zamanın şartları değiştiği için yavrularından kaçan bir arslan.

Ebu Firas da ehliyetsiz insanların yönetimi ele geçirmesinden yakındığı bir Rûmiyyâtında kendisi ve benzerleri için aynı benzetmeyi yapmıştır:

إِلَى اللَّهِ أَشْكُو أَنَا بِمَنَازِلٍ تَحْكُمُ فِي آسَادِهِنَّ كِلَابٌ⁶¹

Köpeklerin arslanları yönettiği ortamlarda oluşumuzu Allah 'a şikâyet ederim.

Mencek, dostlarının ilgisizliğinden yakındığı bu iki yıllık Anadolu macerasının sonunda feleğe kahretme ya da kaderine yanma yerine öz eleştiri yaparak kendisini suçlamış ve bu yolculuğunun bir hata olduğunu ikrar etmiştir:

جَنَيْتُ عَلَى نَفْسِي الذَّنْبَ كُلَّهُ بِسَيْرِي ، وَمَا لِلدَّهْرِ مِنْ فَعْلِهِ ذَنْبٌ⁶²

*Yola çıkmakla bütün suçu kendim işlemiş oldum.
Feleğin ise yaptığından dolayı bir suçu yok.*

⁶⁰ Aynı eser, s. 206

⁶¹ Ebû Firâs, *Dîvân*, s. 39

⁶² el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-eser*, c.IV, s. 413.

Oğlu Ahmed'e gönderdiği bir Şiirinde de yaptığı bu anlamsız yolculuğundan dolayı kendisini hicvedercesine eleŐtirmekten geri kalmaz:

أَحْمَقَ السَّعْيِ كُنْتُ بَلْ أَحْمَقَ الرَّأْيِ (م) ي اذ سِرْتُ مُجِدًّا وَ الرَّكْبُ فِي إِفْلَاقِ
جُنْتُ كُلَّ الْبِلَادِ أَحْسِبُ أَنَّ الْ (م) حَظَّ شَيْءٍ يَبَاغُ فِي الْأَسْوَاقِ
عَبْرَتٌ فِي وُجُوهِ سَعْيِ اللَّيَالِي وَ رَمْتُ بَدْرَ طَالِبِي بِالْمُحَاقِ 63

Kafile sefere karar veremezken benim kesin bir tavırla yola çıkmam ahmakça bir çaba, hatta ahmakça bir düşünceydi.

Talihin, pazarlarda satılan birşey olduğunu sanarak bütün diyarları dolağtım.

*Geceler (felek), çabalarımın yüzünü kara çıkardı.
Talihimin dolunayını da ay tutulmasına çevirdi.*

Ebu Firas'ın insanlara umut bağlama yerine sabır gösterip Allah'a dayanması gibi Mencek de yaşadığı tecrübelerden sonra sadece Allahitan ihsan dileyip ona el açmaya yönelmiştir:

قُمْ بِنَا نَفْتَحِ الْأَكْفَ وَ نَرْجُو نِعْمَةً مِنْ مَوَاهِبِ الْخَلَاقِ 64

Haydi kalk, el açıp yaradan Allah'ın bahşettiği nimetleri isteyelim.

Mencek bu meyanda, zühd şairlerini aratmayacak beyitler de sunar:

إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا أَبْوَابَهَا عَلِقَتْ لَا تَيْأَسَنَّ ، فَبَابُ اللَّهِ مَفْتُوحٌ 65

⁶³ Umar M. Bâşâ, *a.g.e.*,s. 208

⁶⁴ Aynı eser, s. 208

⁶⁵ el-Muhibbî, *Hu/âsatu'l-eser*, c. IV, s.

Hükümdarların kapıları kapanırsa eğer, hiç ümitsizliğe düşme, Allah'ın kapısı açıktır.

Mencek, başkalarına el açmak ya da onlardan birşeyler ummakla kişiliğinin ve onurunun zedelenmesiyle karşı karşıya gelmiş olacak ki kendisini son anda toparlayıp sadece Allah'a yalvarmayı kendi haysiyeti için uygun görmüştür:

رَجَعْتُ وَعَوْنُ اللَّهِ لِلْمَرْءِ حَارِسٌ
و طَرْفِي لَا يَكْبُو وَ نَارِي لَا تَحْبُو⁶⁶

*Bakışım düşmeden (boyun eğmeden), ateşim sönmeden (onurum lekelenmeden) geri döndüm.
Allah 'ın inayeti insanı korur.*

Cıllık'a dönerek kendi çaba ve gayretiyle birşeyler kazanmaya başlayan Mencek b. Muhammed, biraz küskün olduğu insanlardan uzak durarak uzlete çekilmiş ve ancak ölümünden bir yıl önce toplum içine karışarak bazı dostlarıyla görüşmüştür.

Sonuç olarak Rûmiyyât şiirleri, Anadolu'ya geliş sebepleri farklı; ancak çektikleri sıkıntılar ve karşılaştıkları vefasızlık ve ilgisizlik bakımından aynı kaderi paylaşan iki ayrı insanın duygularını dile getirmektedir. Her iki şair de soylu ve varlıklı ailelerden geçmişteki günlerine hiç de benzemeyen sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Zamanın ve koşulların nasıl değiştiğini, zor günlerde insanın etrafına yardımcı olup elinden tutacak kimsenin olmadığını güzel bir üslupla ifade eden Ebû Firâs ve Mencek el-Yûsufî, kazandıkları deneyimleri de aynı güzellikte hikmet dolu beyitlerle anlatılmışlardır.

⁶⁶ Aynı eser, c. IV, s. 413.

⁶⁷ Aynı eser, c. IV, s. 420

BİBLİYOGRAFYA

Antara b. Şeddâd, *Divân*, (yay. Emîn Hûrî), Beyrut ts.

Ebû Firas, el-Hâris b. Sa'îd el-Hamdânî, *Divân*, (yay. Nahle Kalafat), Beyrut, 1910

Ebû Nuvâs, el-Hasan b. Hâni, *Divân*, (yay. Abdulmecid el-Gazâlî), Beyrut, 1404/1984

el-Hafâcî, Şihâbuddîn Mahmûd, *Reyhânetuil-elibbâi ve zehrâtuil-hayâtiid-dunyâ*, Mısır, H. 1284

İbn Hallikân, Ebu'l-iAbbâs Şemsuddin, *Vefeyâtu'l-aiyân fî enbâi ebnâi'z-zemân*, c.II, Beyrut, 1968

İbn Hişâm, *es-siretu' n-nebeviyye*, c. I, Beyrut 1985

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâ'îl, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, c. X, Beyrut, 1413/1993

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah, *eş-şür ve'ş-şu'arâ*, Beyrut, 1412/1991

el-İsfehânî, Ebu'l-Ferec Ali b. el-Huseyn, *el-Eğâni*, (yay. A. Ali Muhennâ - Semîr Câbir), e. I, II, VI, Beyrut, 1407/1986

el-Merrâkeşî, Muhyiddîn Abdulvâhid, *el-Muicib fî telhis ahbâr el-mağrib*, (yay. R. Dozy), Lciden 1881

el-Mcs'ûdî, Ebuil-Hasan Ali b. el-Huseyn, *Murûcuiz-zeheb ve me'âdin el-cevher*, c. I, III, IV,

Beyrut, 1408/1988 el-Muhibbî, Muhammed, *Hulâsatuil-eser fî aiyân'il-kam'il-hâdî aşar*, Mısır, H. 1284

Umar Mûsâ Bâşâ, *Târihu'l-edeb'il-arabi, el-asruil-umânî*, Şam, 1409/1989

es-Se'âlibî, Ebû Mansûr Abdulmelik, *Yetimetuid-dehr fî mehâsin ehlül-iasr*, c. III, 1399/1979.

eş-Şantamarî, Yûsuf b. Suleyman, *Eş'âr şu'arâi es-sitte el-câhiliyyîn*, Beyrut, 1402/1982.

el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb, *Târihu'l-ya'kûbî*, c. I, Beyrut ts. Yâkût, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cenu'l-buldân*, c. III, Beyrut, 1979. ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm*, c. II, Beyrut, 1990 (IX. baskı)